

УДК 159.98

**Базиленко Анастасія Костянтинівна,
аспірант кафедри психології
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»**

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті обґрунтовано методика дослідження ціннісного компонента соціальної активності студентів. Проаналізовано особливості ціннісних орієнтацій соціальної активності студентської молоді, виявлено типи студентів за ціннісними орієнтаціями. Виділено й охарактеризовано рівні прояву ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді. Проаналізовано соціально-демографічні, професійні, організаційні чинники ціннісного компонента соціальної активності. У процесі подальших досліджень доцільно вивчати рівні: мотиваційного, емоційно-вольового, пізнавально-рефлексивного, діяльнісного компонентів соціальної активності студентів з метою виявлення та характеристики рівнів їх соціальної активності.

Ключові слова: соціальна активність, ціннісні орієнтації, студентська молодь.

Базиленко Анастасія Константиновна

ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНОГО КОМПОНЕНТА СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье обоснована методика исследования ценностного компонента социальной активности студентов. Проанализированы особенности ценностных ориентаций социальной активности студенческой молодежи, выявлены типы студентов по ценностным ориентациям. Выделены и охарактеризованы уровни проявления ценностного компонента социальной активности студенческой молодежи. Проанализированы социально-демографические, профессиональные, организационные факторы ценностного компонента социальной активности. В дальнейших исследованиях стоит изучать уровни: мотивационного, эмоционально-волевого, познавательно-рефлексивного, деятельностного компонентов социальной активности студентов с целью выявления и характеристики уровней их социальной активности.

Ключевые слова: социальная активность, ценностные ориентации, студенческая молодежь.

THE FEATURES OF VALUES ORIENTATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENT YOUTH

Annotation. *In this article the research method of values component of students' social activity has been grounded. The features of values orientation of social activity of student youth has been analyzed, and types of students for the values orientation has been characterized. As a result the levels of values component of students' social activity has been found out and described. The social-demographic, professional, organizational factors of values component of social activity has been analysed. In further studies it is possible to analyze the levels of: motivational, emotional and volitional, cognitive and reflective, active components of students' social activity of in order to identify and characterize the level of students' social activity.*

Key words: *social activity, values, student youth.*

Постановка проблеми

Стан сучасного українського суспільства, а саме: політичні, економічні, соціальні реформи — провокують вагомі трансформації суспільних ціннісних орієнтацій. Це викликає значні зміни ціннісних орієнтирів молоді. Ціннісна сфера особистості вказує на її розуміння сенсу життя, на ставлення до навколишнього середовища.

Актуальність теми дослідження посилює той факт, що пріоритети духовних чи матеріальних цінностей у структурі особистості визначають спрямованість життєдіяльності, характер активності людини. До основних показників ціннісного компонента соціальної активності ми відносимо: прагнення до високих стандартів соціальної діяльності, пріоритети цінностей активного та продуктивного життя, добробуту інших, чесності, сміливості⁶.

Тому проблема дослідження ціннісних орієнтацій студентів є дуже актуальною, оскільки ціннісні орієнтації визначають спрямованість та рівні активності людини у всіх сферах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень

Ціннісні орієнтації як детермінанти самоактивності особистості вивчав М. Боришевський¹, питання впливу ціннісних орієнтацій на активність особистості вивчав А. Волочков², індивідуальні особливості ціннісних орієнтації досліджував Б. Паригін⁵, проблему ціннісних орієнтацій студентської молоді піднімав М. Шевчук⁷.

⁶ Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: учеб. пособие: в 2-х кн. / Е. И. Рогов. — М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. — Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. — 384 с.

¹ Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія / М. Й. Боришевський. — Суми : Еллада, 2012. — 608 с.

² Волочков А. А. Ценностная направленность личности как выражение смыслообразующей активности / А. А. Волочков, Е. Г. Ермоленко // Психологический журнал. — 2004. — Т. 25. — № 2. — С. 21.

⁵ Парыгин Б. Д. О некоторых аспектах социальной обусловленности ценностной ориентации личности / Б. Д. Парыгин // Проблемы личности : материалы симпозиума. — М., 1969. — С. 371–381.

⁷ Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук. / М. В. Шевчук ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. — 21 с.

Гендерні відмінності ціннісних орієнтацій студентської молоді досліджувала Н. Гаркавець³, яка встановила, що студенти-дівчата частіше мають гуманістичну спрямованість особистості, а студенти-юнаки — навпаки, прагматичну.

Не зважаючи на велику кількість досліджень ціннісних орієнтацій студентів, цілісно та системно ціннісні орієнтації, що стимулюють до соціальної активності студентської молоді, не досліджені, відсутня методика дослідження. Аналіз теоретичних джерел з цієї проблеми, виокремлення маловивчених її аспектів дало змогу обґрунтувати мету й основні завдання дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей та чинників ціннісних орієнтацій студентської молоді, виокремлення рівнів ціннісного компонента соціальної активності.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки та розв'язання таких завдань:

1. Обґрунтувати методику дослідження ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді.
2. Дослідити особливості та чинники ціннісних орієнтацій, що спонукають до соціальної активності студентської молоді.
3. Виокремити й охарактеризувати рівні ціннісного компонента соціальної активності.

Виклад основного матеріалу

Дослідження проводилось за допомогою програми SPSS, версія 16.0. У ньому взяли участь 715 студентів різних курсів державних і недержавних ВНЗ України. Респондентів було поділено на групи:

- за віком: 1) до 18 років (19% досліджуваних), 2) 19–20 років (35%), 3) 20–25 років (9%), 4) понад 25 років (7%);
- за статтю: 58% жінок і 42% чоловіків;
- за напрямами навчання: соціально-гуманітарний (56% досліджуваних), природничо-технічний (44%);
- за формою навчання: денна форма (77% досліджуваних), заочна (23%);
- за курсом навчання: I курс (17%), II курс (16,5%), III (22%), IV (22%), V (15%), VI курс (7,5%);
- за успішністю навчання за шкалою ECTS: «А» (17%), «В» (40,5%), «С» (31%), «D» (9%), «Е» (2,5%);
- за формою власністю ВНЗ: державний ВНЗ (66% досліджуваних), приватний ВНЗ (34%);
- за суміщенням роботи і навчання: 12% опитуваних працюють за фахом, 32% працюють не за спеціальністю; 56% досліджуваних лише навчаються;
- за місцем проживання під час навчання: вдома з батьками (51% студентів), вдома самостійно (9,5%), в орендованих квартирах (16%), у гуртожитку (23,5%);
- за місцем постійного проживання: центр (88,5% досліджуваних), регіони (11,5%).

³ Гаркавець Н. С. Особливості конфігурації ціннісних орієнтацій студентської молоді та інтеркореляційний аналіз їх показників [електронний ресурс] / Н. С. Гаркавець. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tipp/2012_3/79-86.pdf

При цьому було враховано, що серед досліджуваних студентів 6% респондентів — із особливими фізичними потребами, 94% — без них.

Для дослідження ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді ми застосували Морфологічний тест життєвих цінностей⁴, який спрямований на вивчення індивідуальної системи цінностей людини з метою кращого розуміння сенсу її дій чи вчинків.

Опрацювання результатів дослідження проводилось за допомогою комп'ютерної програми SPSS, версія 16.0.

За результатами застосування методики ми отримали загальні бали за шкалою життєвих цінностей, до якої входили такі субшкали: розвиток себе, духовне задоволення, креативність, активні соціальні контакти, власний престиж, високе матеріальне становище, досягнення, збереження власної індивідуальності. Ці життєві цінності реалізуються по-різному залежно від життєвої сфери, а саме: професійне життя, освіта, сімейне життя, громадська активність, захоплення, фізична активність. Орієнтуючись на мету та об'єкт нашого дослідження, доцільно розглядати загальні рівні значущості термінальних цінностей у всіх сферах життя людини.

За методикою, у разі, якщо для особистості важлива група цінностей: саморозвитку, духовного задоволення, креативності й активних соціальних контактів, то особистість має морально-ділову спрямованість; якщо важливими є такі цінності, як: власний престиж, досягнення, матеріальне становище, збереження індивідуальності, то спрямованість особистості — прагматична. У разі, якщо всі цінності мають низький рівень значущості, то для досліджуваного характерна невизначеність ціннісних орієнтацій, а у випадку, якщо всі перераховані цінності є значущими, то респондент характеризується внутрішньоконфліктною, суперечливою орієнтацією.

Аналіз ціннісних орієнтацій дав можливість визначити типи ціннісних орієнтацій студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних студентів за типами ціннісних орієнтацій

Тип спрямованості особистості	Кількість досліджуваних (у %)
Егоїстично-прагматична	10,7
Невизначена	41,2
Внутрішньоконфліктна	37,5
Гуманістична	10,5

Як впливає з таблиці 1, лише 10,5% респондентів мають гуманістичну спрямованість особистості, аналогічні показники і у досліджуваних з прагматичною спрямованістю — 10,7%. Майже половині студентів (41,2%) притаманна невизначеність ціннісних орієнтацій, що яскраво відображує нестабільність сучасного суспільства і важке становище студентської молоді, яка не бачить життєвих орієнтирів, і здебільшого не розуміє сенсу власного життя. Ще одна значна частка студентів (37,5%) має внутрішньоконфліктну, суперечливу орієнтацію, в основі якої лежать

⁴ Сопов В. Ф. Морфологічний тест життєвих цінностей [електронний ресурс] / В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина. — Режим доступу : <http://www.psihu.net/library/file92>

розбіжності між особистісними ціннісними орієнтаціями і цінностями, прийнятими в суспільстві, які викликані вже наявними, але ще не стабільними особистісними орієнтаціями студентів.

На основі отриманих типів спрямованості особистості ми виявили 3 рівні ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних за рівнями ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді

Рівні ціннісного компонента соціальної активності	Кількість студентів, у %
Низький	10,7
Середній	78,8
Високий	10,5

Так, низький рівень розвитку ціннісного компонента соціальної активності (10,7% респондентів) характеризується споживацькою життєвою позицією студента, найактуальнішими цінностями виступають матеріальні. Такі студенти не бачать цінності у соціально значущій діяльності і соціальному визнанні.

Найбільша група респондентів (78,8%) має середній рівень розвитку ціннісного компонента соціальної активності, який характеризується ситуативним характером соціально значущої діяльності, нестійкою активністю, яка не вимагає особистої відповідальності. У категорії студентів, які мають цей рівень розвитку ціннісного компонента, прагнення до суспільного визнання іноді стає поштовхом до проявів активності.

Високий рівень розвитку ціннісного компонента соціальної активності (у 10,5% випадків) свідчить про пріоритети цінностей високої якості виконання соціальних ролей і соціальної діяльності, активного та продуктивного життя, добробуту інших, відповідальності, чесності, сміливості. Суспільне визнання у таких студентів, відходить на другий план, хоча теж впливає на соціальну активність.

На наступному етапі емпіричного дослідження вивчено особливості ціннісних орієнтацій студентів залежно від соціально-демографічних (стать, вік регіон проживання загалом і під час навчання), організаційних (форма власності ВНЗ) і навчально-професійних (напрямок, курс, форма навчання, суміщення навчання з роботою) чинників.

Щодо соціально-демографічних особливостей ціннісних орієнтацій студентів до соціальної активності, констатовано статистично значущі відмінності ($p < 0,03$) за рівнями ціннісного компонента соціальної активності студентів залежно від їхньої статі (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості рівня ціннісного компонента соціальної активності студентів залежно від статі

Рівень ціннісного компонента	Стать досліджуваного (кількість досліджуваних у %)	
	жіноча	чоловіча
Низький	9,3	12,6
Середній	78,1	79,7
Високий	12,6	7,7

Так, найбільший відсоток у групі, що має високий рівень ціннісного компонента соціальної активності, займають жінки (12,6%), тоді як чоловіки мають зазначений рівень ціннісного компонента соціальної активності у 7,7% випадків. І навпаки, найбільший відсоток у групі, що має низький рівень ціннісного компонента, займають чоловіки (12,6%), а жінки мають цей рівень лише у 9,6% випадків.

Такі результати узгоджуються з даними інших досліджень щодо більш високого рівня гуманістичної спрямованості особистості жінок порівняно із чоловіками³.

За навчально-професійними особливостями ціннісних орієнтацій студентів до соціальної активності встановлено статистично значущі відмінності ($p < 0,02$) за рівнями ціннісного компонента соціальної активності студентів залежно від типу зайнятості (табл. 4).

Таблиця 4

Особливості рівнів ціннісного компонента соціальної активності залежно від типу зайнятості досліджуваних

Рівень ціннісного компонента	Тип зайнятості досліджуваного (кількість у %)		
	не працюю	працюю за спеціальністю	працюю не за спеціальністю
Низький	9,8	4,8	14,6
Середній	78,0	83,3	78,8
Високий	12,2	11,9	6,6

Так, найбільше представлений високий рівень ціннісного компонента соціальної активності у непрацюючих студентів (12,2%), дуже близькі за показниками високого рівня ціннісного компонента студенти, які працюють за спеціальністю (11,9%), а от студенти, що працюють не за фахом, мають високий рівень зазначеного компонента соціальної активності лише у 6,6% випадків. Водночас у студентів, що працюють не за фахом, у 14,6% випадків виявлено низький рівень ціннісного компонента соціальної активності. Цей показник (низький рівень) зустрічається найрідше у групі студентів, що працюють за фахом (4,8%).

Також статистично значущі відмінності ($p = 0,004$) виявлено за типами спрямованості особистості залежно від середнього балу успішності (табл. 5).

Таблиця 5

Особливості типів спрямованості особистості залежно від середнього балу успішності

Типи спрямованості особистості	Середній бал успішності (кількість досліджуваних у %)				
	A	B	C	D	E
Егоїстично-прагматичний	8,8	8,9	13,1	16,9	0
Невизначений	35,1	39,4	43,2	47,5	61,1
Внутрішньоконфліктний	43,9	39,4	35,2	27,1	33,3
Гуманістичний	12,3	12,3	8,5	8,5	5,6

³ Гаркавець Н. С. Особливості конфігурації ціннісних орієнтацій студентської молоді та інтеркореляційний аналіз їх показників [електронний ресурс] / Н. С. Гаркавець. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tipp/2012_3/79-86.pdf

Так, ми можемо спостерігати обернену залежність між зростанням відсотку студентів, які мають егоїстично-прагматичну спрямованість особистості, і спаданням середніх балів успішності (від 8,8% студентів, що навчаються на рівні «А», до 16,9% студентів, що навчаються на рівні «D»), і пряму залежність — між зниженням відсотку студентів гуманістичної спрямованості особистості у зв'язку зі зменшенням балів успішності (від 12,3% студентів, що мають середній бал «А» до 5,6% студентів з середнім балом «Е»).

За організаційними особливостями ціннісних орієнтацій студентів до соціальної активності виявлено тенденцію ($p = 0,067$) до зростання рівня ціннісного компонента соціальної активності у студентів державних ВНЗ, порівняно зі студентами приватних ВНЗ (табл. 6).

Таблиця 6

Особливості рівнів ціннісного компонента соціальної активності залежно від форми власності вищого навчального закладу

Рівні ціннісного компонента соціальної активності	Форма власності вищого навчального закладу (кількість досліджуваних у %)	
	державний ВНЗ	приватний ВНЗ
Низький	9,6	12,1
Середній	78,3	80,2
Високий	12,1	7,8

Так, низький рівень ціннісного компонента соціальної активності притаманний 9,6% студентів державних ВНЗ, тоді як у приватних навчальних закладах на цьому рівні знаходяться 12,1% студентів. Високий рівень ціннісного компонента притаманний 12,1% студентів державних вишів, і лише 7,8% студентів приватних ВНЗ.

Висновки

За результатами емпіричного дослідження встановлено дуже низький відсоток студентів, які мають гуманістичну спрямованість особистості (10,5%), майже половина студентів (41,2%) має невизначену спрямованість особистості, що свідчить про відсутність життєвих орієнтирів і розуміння сенсу власного життя у цієї групи студентської молоді. Також значний відсоток опитуваних (37,5%) має внутрішньо-конфліктну, суперечливу орієнтацію, що підтверджує нестабільність особистісних орієнтацій студентів.

Констатовано відмінності ціннісних орієнтацій студентів до соціальної активності залежно від низки соціально-демографічних, навчально-професійних та організаційних чинників.

Встановлено статистично значущі відмінності ($p < 0,03$) за рівнями ціннісного компонента соціальної активності студентів залежно від їхньої статі. Виявлено статистично значущі відмінності ($p < 0,02$) за рівнями ціннісного компонента соціальної активності студентів залежно від типу зайнятості. Констатовано статистично значущі відмінності ($p = 0,004$) за типами спрямованості особистості залежно від середнього балу успішності. Виявлено тенденцію ($p = 0,067$) до зростання рівня цін-

нісного компонента соціальної активності у студентів державних ВНЗ порівняно зі студентами приватних ВНЗ.

Одержані результати свідчать про доцільність розвитку ціннісного компонента соціальної активності студентської молоді в процесі навчання у ВНЗ.

Перспективи та напрями подальших досліджень

У процесі подальших досліджень доцільно вивчати рівні: мотиваційного, емоційно-вольового, пізнавально-рефлексивного, діяльнісного компонентів соціальної активності студентів з метою виявлення та характеристики рівнів соціальної активності студентів.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія / М. Й. Боришевський. — Суми : Еллада, 2012. — 608 с.
2. Волочков А. А. Ценностная направленность личности как выражение смыслообразующей активности / А. А. Волочков, Е. Г. Ермоленко // Психологический журнал. — 2004. — Т. 25. — № 2. — С. 21.
3. Гаркавець Н. С. Особливості конфігурації ціннісних орієнтацій студентської молоді та інтеркореляційний аналіз їх показників [електронний ресурс] / Н. С. Гаркавець. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tipp/2012_3/79-86.pdf
4. Сопов В. Ф. Морфологічний тест життєвих цінностей [електронний ресурс] / В. Ф. Сопов, Л. В. Карпушина. — Режим доступу : <http://www.psihu.net/library/file92>
5. Парыгин Б. Д. О некоторых аспектах социальной обусловленности ценностной ориентации личности / Б. Д. Парыгин // Проблемы личности : материалы симпозиума. — М., 1969. — С. 371–381.
6. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: учеб. пособие: в 2-х кн. / Е. И. Рогов. — М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. — Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. — 384 с.
7. Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук. / М. В. Шевчук ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. — 21 с.

THE FEATURES OF VALUES ORIENTATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENT YOUTH

In this article the types of students' values orientation and the levels of values component of student youth social activity have been founded. The students' values orientation specifies on its understanding of sense of life and attitude toward an environment, determines an orientation and levels of human activity in all spheres of vital functions. We consider that the basic indexes of values component of social

activity are: the aspiring to the high standards of social activity, values priorities of active and productive life, other people welfare, honesty and boldness.

In this article the research method of values component of students' social activity has been grounded. We were studied the factors of values component of students' social activity using the test questionnaires «Morphological test of vital values».

This study was conducted among 715 students from HEI of different forms of ownership, years of studying, humanities and technical majors, full-time and part-time teaching. At the result of this study by a computer program SPSS, version 16.0, the statistical significance between the levels of values component of students' social activity depending their sex and type of employment, between the types of human orientation depending the middle mark of studying have been found. The tendency of growth of level of the values component of social activity of students from state HEI in comparison with private HEI has been found. The features of values orientation of social activity of student youth has been analyzed, and types of students for the values orientation has been characterized. As a result of research of values component of social activity we identified and characterized its levels.

In further studies it is necessary to analyze the levels of: motivational, emotional and volitional, cognitive and reflective, active components of students' social activity in order to identify and characterize the levels of students' social activity.